

М. В. Сіроткіна,

кандидат юридичних наук,
здобувач кафедри кримінального процесу
та криміналістики Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

УДК 343.131(477)

DOI 10.37749/2308-9636-2020-9(213)-4

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА КРИМІНАЛЬНОМУ ПЕРЕСЛІДУВАННЮ

У статті на основі чинного кримінального процесуального законодавства, наукових досліджень та судової практики досліджується інститут звільнення від кримінальної відповідальності як альтернатива кримінальному переслідуванню.

З'ясовано, що окремі дослідники звільнення від кримінальної відповідальності відносять її до форм реалізації кримінальної відповідальності, вважають звільнення від кримінальної відповідальності інститутом кримінального права, що диференціює відповідальність; радикальним засобом диференціації кримінальної відповідальності; юридичним фактом, що припиняє кримінальне правовідношення, який звільняє особу від несприятливих правових наслідків, тощо.

Проаналізувавши позиції зарубіжних та вітчизняних науковців, можна дійти висновку, що норми, які передбачають звільнення від кримінальної відповідальності, слід вважати «альтернативою кримінальному переслідуванню».

Звільнення від кримінальної відповідальності передбачається в кримінальному законі у зв'язку з тим, що в деяких випадках немає сенсу піддавати конкретну особу кримінальній відповідальності, оскільки кримінальна відповідальність, будучи правомірною, визнається недоцільною. Держава реагує на злочинне діяння, не залишаючи його без наслідків, але реагує в іншій, «альтернативній» формі, ідучи на виправданий у таких випадках правовий компроміс.

Доведено, що в інституті звільнення від кримінальної відповідальності реалізується прагнення держави ефективно і раціонально вести боротьбу зі злочинністю без застосування покарання і взагалі без постановлення судом обвинувального вироку. В цьому інституті одночасно реалізуються принципи економії кримінальної репресії, гуманізму та індивідуалізації відповідальності. Таким чином, законодавець у відповідних нормах КПК та КК передбачив альтернативу кримінальному переслідуванню, в якій у певних випадках закладено компроміс — особа, яка вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона: після вчинення кримінального правопорушення щиро покаялася, активно сприяла розкриттю кримінального правопорушення і повністю відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду (ст. 45 КК); примирилася з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усу-

нула заподіяну шкоду (ст. 46 КК); при передачі її на поруки колективу підприємства, установи чи організації протягом року з дня передачі її на поруки виправдає довіру колективу, не ухилятиметься від заходів виховного характеру та не порушуватиме громадського порядку (ст. 47 КК).

Ключові слова: альтернатива, відповідальність, звільнення, компроміс, покарання.

Постановка проблеми. У вітчизняному кримінальному законодавстві з давніх-давен були присутні норми, що пропонують особам, які стали на злочинний шлях, добровільно припинити злочинні дії з обіцянкою звільнення їх від покарання або його істотного пом'якшення. Ще в X ст. найважливіша законодавча пам'ятка Давньоруської держави «Руська Правда» містила окремі норми, що вказують на можливість звільнення від покарання в зв'язку з каяттям, у зв'язку з відшкодуванням завданої діянням шкоди тощо.

У вітчизняній правовій літературі висловлюються різні думки з приводу розуміння правової природи звільнення особи від кримінальної відповідальності. Дослідники звільнення від кримінальної відповідальності відносять її до форм реалізації кримінальної відповідальності, вважають звільнення від кримінальної відповідальності інститутом кримінального права, що диференціює відповідальність; радикальним засобом диференціації кримінальної відповідальності; юридичним фактом, що припиняє кримінальне правовідношення, який звільняє особу від несприятливих правових наслідків, тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам звільнення від кримінальної відповідальності присвятили свої праці чимало вітчизняних та зарубіжних правників, серед яких Ю. В. Баулін, Л. В. Головка, О. О. Дудоров, О. О. Житний, О. Ф. Ковітіді, О. С. Козак, В. О. Навроцький, С. В. Сахнюк, А. Х. Степанко, В. М. Трубніков, М. І. Хавронюк, В. М. Хомич, П. В. Хряпінський та інші, що стало вагомим внеском у розуміння сутності, правової природи та процесуального порядку застосування цього інституту в правозастосовній практиці. Окремі з робіт будуть проаналізовані нами далі. Звісно, одні з науковців акцентують увагу на криміналь-

но-правових аспектах такого звільнення, інші — на кримінальних процесуальних, деякі звертають увагу на міжнародний досвід його функціонування або ж на практичні аспекти реалізації з урахуванням практики вітчизняних судів чи міжнародних судових інституцій.

Викладення основного матеріалу. У сучасному КК України передбачені такі види звільнення від кримінальної відповідальності: 1) у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45); 2) у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46); 3) у зв'язку з передачею особи на поруки (ст. 47); 4) у зв'язку зі зміною обстановки (ст. 48); 5) у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49); 6) на підставі закону про амністію або акта помилування (статті 85—86); 7) у зв'язку із застосуванням до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру (ст. 97). КК передбачені також спеціальні випадки звільнення від кримінальної відповідальності при вчиненні окремих злочинів [7].

Звільнення від кримінальної відповідальності О. Ю. Баулін вважає передбаченою законом відмовою держави від застосування до особи, яка вчинила злочин, обмежень її певних прав і свобод. При цьому вчений аргументує, що особа звільняється саме від потенційної відповідальності, адже звільнення від такої відповідальності відбувається до початкового моменту реальної кримінальної відповідальності, а саме до моменту набрання законної сили обвинувальним вироком суду. Немає вироку — немає і реальної кримінальної відповідальності, а отже, особу звільняють від потенційної кримінальної відповідальності. Така відповідальність уже в потенції закріплена в санкції кримінально-правової норми, однак ця потенція не переходить у дійсність, оскільки суд виносить не обвинувальний вирок, а ухвалу про припинення провадження у справі (ст. 288 КПК

України). Зазначене дає підставу вважати, що під звільненням від кримінальної відповідальності слід розуміти звільнення особи лише від майбутньої, потенційної відповідальності [2, с. 194].

Сахнюк С. В. стверджує, що «відповідно до ч. 1 ст. 2 КК України підставою настання кримінальної відповідальності є не вчинення особою злочину, а вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину. У свою чергу, суспільно небезпечне діяння, яке містить склад злочину, відрізняється від злочину лише тим, що його ознаки ще не встановлені судом. Таке діяння набуває статусу злочину процесуальним шляхом — шляхом постановлення обвинувального вироку» [11, с. 282].

Вчений запропонував визначити звільнення від кримінальної відповідальності «як особливу форму завершення охоронних кримінально-правових відносин, що полягає у відмові суду від державного осуду особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, що містить ознаки певного складу злочину і, як наслідок, від застосування до неї інших заходів кримінально-правового примусу, які мають каральний характер» [11, с. 282]. Не можна не помітити, що свою позицію вчений аргументує дослідженнями поняття злочину радянських науковців 70—80 років, які намагалися вдосконалити відповідні норми КК 1960 р. [12, с. 18; 15, с. 22] та, водночас, не вважали злочин діянням. З цього приводу, наприклад, О. І. Марцев писав, що це неправильний підхід, оскільки немає конкретики, адже злочин — це не просто дія чи бездіяльність, а посягання чи намір здійснити посягання. У свою чергу він пропонував вважати злочином «злочинне посягання» [8, с. 86]. Варто пригадати, що ніякого втілення у законодавстві подібні та інші аргументи та пропозиції вчених не знайшли. Відповідно до ст. 14 чинного КК РФ «злочином визнається винно вчинене суспільно небезпечне діяння, заборонене цим кодексом під загрозою покарання» [13].

Фактично діяння, яке містить у собі склад злочину, і є злочином, хоч закон і дозволяє у передбачених КК випадках

звільнити особу від відповідальності за його вчинення. Як відзначається в літературі, кримінальне законодавство виконує свої завдання притаманним йому способом (ч. 2 ст. 1 КК України): визначає коло та види суспільно небезпечних діянь, називає їх злочинами і встановлює за їх вчинення відповідне покарання. Це означає, що кримінальну відповідальність і покарання тягне за собою тільки така суспільно небезпечна дія або бездіяльність, яка повністю підпадає під ознаки складу злочину, що визначені в законі. В цьому полягає найважливіший принцип кримінального права, відповідно до якого «нема злочину, нема покарання без зазначення про те в законі» [10, с. 8].

Відповідно до ч. 1 ст. 11 КК України «злочином є передбачене КК суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину». Ця стаття містить загальне визначення поняття злочину, яке включає в себе його соціальну ознаку, — суспільну небезпечність, нормативну ознаку злочину — діяння, що передбачене кримінальним законом, внутрішню ознаку злочину — винність діяння та його носія — суб'єкта злочину. Хоча така ознака злочину як караність діяння, про яку йдеться в науці кримінального права, не зазначена в тексті ст. 11, але вона впливає зі змісту завдання кримінального закону (ч. 2 ст. 1 КК) щодо визначення ним не лише суспільно небезпечного діяння, але й покарання, які застосовуються до осіб, що їх вчинили [10, с. 18].

У 1986 р. Ю. М. Грошевий пропонував запровадити новий різновид вироку — про звільнення особи від кримінальної відповідальності [4, с. 128], що не було втілено в законі. У цьому випадку, на думку вченого, зникає суперечка щодо того, що саме вчинила особа, яка звільняється від кримінальної відповідальності, — «злочин» чи «суспільно небезпечне діяння, що містить ознаки складу злочину», також проблема встановлення винуватості особи тощо [16, с. 145].

Натомість, різні науковці у пропонованих ними визначеннях звільнення від

кримінальної відповідальності вживають у них і «діяння, яке містить склад злочину», і «злочин». Так, П. С. Матишевський вважає, що звільнення від кримінальної відповідальності — це наявність законних підстав та певних умов, які обумовлюють звільнення особи, яка вчинила злочин, від її обов'язку піддатися судовому осуду і перетерпіти покарання [9, с. 219—220]. Ковітіді О. Ф. пише, що звільнення від кримінальної відповідальності — це відмова держави в передбачених законом випадках від засудження й покарання особи, діяння якої містить склад злочину [5, с. 107]. Козак О. С. під звільненням від кримінальної відповідальності розуміє здійснювану відповідно до вимог кримінального та кримінально-процесуального законів відмову держави в особі суду від застосування щодо особи, яка вчинила злочин, передбачених КК України обмежень її певних прав і свобод, яка не тягне за собою кримінально-правових наслідків [6, с. 18—19].

На нашу думку, «обмеження певних прав і свобод особи» — це надто широке трактування у цьому контексті. Права і свободи учасника кримінального провадження зазнають певних обмежень і при застосуванні запобіжних заходів, і при здійсненні приводу, і при проведенні обшуку тощо. При звільненні від кримінальної відповідальності йдеться про відмову держави і від позбавлення волі чи призначення інших передбачених КК покарань.

Російський процесуаліст Л. В. Головкин, проаналізувавши позиції зарубіжних та вітчизняних науковців, дійшов висновку, що норми, які передбачають звільнення від кримінальної відповідальності, слід вважати «альтернативою кримінальному переслідуванню». Адже, як пише вчений, до повного завершення відповідної кримінальної процесуальної діяльності і визнання особи винуватою призначення покарання просто неправомірне. Оскільки досліджуваний інститут є заміною не стільки покарання, яке може в подальшому і не розпочатися, скільки кримінального переслідування,

і полягає в перериванні кримінального процесу до розгляду кримінального провадження по суті [3, с. 251—252]. Підтримують таку позицію й вітчизняні вчені С. Волкотруб, С. Крушинський, В. Луцик, В. Нор, Д. Слінько, В. Трубников та інші, які вказують, що притягнення до кримінальної відповідальності та покарання осіб, які вчинили злочини невеликої чи середньої тяжкості, далеко не в усіх випадках є оптимальним вирішенням конфлікту держави й особи, яка вчинила такий злочин, досягнення мети кримінального права та процесу. Таким чином, виникає питання альтернативних способів вирішення кримінально-правових конфліктів. Одночасно постають питання щодо гуманності законодавства і правосуддя, ефективності відновлення прав потерпілого, диференціації процесуальної форми, швидкості провадження та процесуальної економії [1, с. 45].

Білоруські процесуалісти В. С. Жигулич, Л. Л. Зайцева, В. І. Самарін та інші також вказують на те, що «звільнення від кримінальної відповідальності передбачається в кримінальному законі у зв'язку з тим, що в деяких випадках немає змісту піддавати конкретну особу кримінальній відповідальності, оскільки кримінальна відповідальність, будучи правомірною, визнається недоцільною. Держава реагує на злочинне діяння, не залишаючи його без наслідків, але реагує в іншій, «альтернативній» формі [1, с. 27].

Усатий Г. О. норми, які передбачають звільнення від кримінальної відповідальності, відносить до «компромісних» [14, с. 239—240]. Вчений справедливо вказує, що використання державними органами, покликаними вести боротьбу зі злочинністю, у своїй діяльності кримінально-правового компромісу — це не тільки оригінальний спосіб боротьби з криміналітетом. Такий нетрадиційний підхід до розв'язання однієї з найгостріших та найзлободенніших проблем сучасності (а саме такою є злочинність) має кілька позитивних моментів. Серед них, по-перше, те, що компроміс виступає своєрідною гарантією найважли-

віших конституційних прав громадян. Так, ст. 29 Конституції України проголошує, що «кожна людина має право на свободу», відтак можна припустити, що й на свободу вибору поведінки. Кримінальне законодавство, яке передбачає звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка погодилася на взаємовигідні стосунки з державою, надає людині своєрідний шанс на вибір альтернативної (законослухняної) поведінки. По-друге, такі заходи сприятимуть заощадженню державних коштів, адже профілактика злочинів значно дешевша й доцільніша, ніж витрати часу та грошей на пошуки й викриття злочинців [14, с. 240].

Подібну думку розвиває і В. А. Шкелебей, який відзначає, що на відміну від КПК України 1960 р. новий КПК детально не регламентує порядку звільнення від кримінальної відповідальності за різними підставами. При цьому визначається, що особа звільняється від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених законодавством України про кримінальну відповідальність (тобто нормами матеріального права). Ґрунтуючись на законодавстві про кримінальну відповідальність, можна виокремити декілька груп норм, що допускають компроміс у боротьбі зі злочинністю: 1) норми, які виключають кримінальну відповідальність у разі наявності передбачених ними умов та підстав; 2) норми, спрямовані на пом'якшення покарання винного в обмін на вчинення ним певних позитивних посткримінальних поступків; 3) норми, що гарантують фіксоване зниження покарання винному в обмін на його позитивні посткримінальні поступки. Тож закриття кримінального провадження у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності через дійове каяття та примирення винного з потерпілим є одним із видів компромісного вирішення кримінально-правового конфлікту. У свою чергу, кримінально-правовий конфлікт являє собою суперечність між інтересами особи, яка вчинила злочин, з одного боку, та потер-

пілого (фізичної або юридичної особи), суспільства й держави, з іншого — у сфері гарантування та реалізації суспільних відносин, що охороняються законодавством про кримінальну відповідальність [17, с. 171].

Автор також пропонує визначення звільнення від кримінальної відповідальності як компромісної форми вирішення кримінально-правового конфлікту, під яким розуміє «здійснювану згідно з КК та КПК України відмову держави від застосування заходів кримінально-правового впливу щодо осіб, які вчинили злочин».

Висновки. Підтримуючи такі позиції, можна констатувати, що в інституті звільнення від кримінальної відповідальності реалізується прагнення держави ефективно і раціонально вести боротьбу зі злочинністю без застосування покарання і взагалі без постановлення судом обвинувального вироку. В цьому інституті одночасно реалізуються принципи економії кримінальної репресії, гуманізму та індивідуалізації відповідальності. Таким чином, законодавець у відповідних нормах КПК та КК передбачив альтернативу кримінальному переслідуванню, в якій у певних випадках закладено компроміс — особа, яка вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона: після вчинення кримінального правопорушення щиро покаялася, активно сприяла розкриттю кримінального правопорушення і повністю відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду (ст. 45 КК); примирилася з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду (ст. 46 КК); при передачі її на поруки колективу підприємства, установи чи організації протягом року з дня передачі її на поруки виправдає довіру колективу, не ухилятиметься від заходів виховного характеру та не порушуватиме громадського порядку (ст. 47 КК).

Список використаної літератури

1. Альтернативні способи вирішення спорів у кримінальному провадженні / [Волкотруб С. Г., Крушинський С. А., Луцик В. В. та ін.]; під ред. У. Гелльманна, В. В. Луцика. Хмельницький: Хмельн. ун-т управління та права, 2015. 204 с.
2. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія. Київ: Атіка, 2004. С. 34—35; Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності. Вісник Асоціації кримінального права України. 2013. № 1 (1). С. 185—207.
3. Головка Л. В. Альтернативы уголовному преследованию в современном праве. СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. 544 с.
4. Грошевой Ю. М. Профессиональное правосознание судьи и социалистическое правосудие: монография. Харьков: Изд-во при ХГУ ИО «Вища школа», 1986. 185 с.
5. Ковітіді О. Ф. Звільнення від кримінальної відповідальності за нормами Загальної частини КК України: навч. посіб. Сімферополь: ВД «Квадранал», 2005. 224 с.
6. Козак О. С. Эффективность звільнення від кримінальної відповідальності в Україні: монографія / за ред. О. М. Бандурки. Київ: Освіта України, 2009. 204 с.
7. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 5 квітня 2001 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
8. Марцев А. И. Вопросы совершенствования норм о преступлении. Советское государство и право. 1988. № 11. С. 86.
9. Матишевський П. С. Кримінальне право України: загальна частина: підручник. Київ: А.С.К., 2001. 352 с.
10. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. 4-те вид., перероб. та допов. / відп. ред. С. С. Яценко. Київ: А.С.К., 2005. 848 с.
11. Сахнюк С. В. Юридична природа звільнення від кримінальної відповідальності. Часопис Київського ун-ту права. 2015. № 4. С. 279—284.
12. Скибицкий В. В. Освобождение от уголовной ответственности и отбывания наказания: моногр. Київ: Наукова думка, 1987. 184 с.
13. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 № 63-ФЗ. (ред. от 31.07.2020). URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699.
14. Усатий Г. О. Концепція компромісу у кримінально-правовій політиці України. Наукові записки НаУКМА. 1999. Т. 9 (2): Спец. випуск. С. 239—240.
15. Филимонов В. Понятие деяния, содержащего признаки преступления. Советская юстиция. 1983. № 23. С. 22.
16. Хряпінський П. В. Звільнення від кримінальної відповідальності у кримінальному праві України / зб. наук. праць Ірпінської фін.-юрід. акад. (економіка, право). Вип. 2. 2013. С. 141—148.
17. Шкелебей В. А. Компромисний спосіб вирішення кримінально-правового конфлікту. Наук. вісник Нац. ун-ту ДПС України (економіка, право). 2013. № 4(63). С. 168—173.

References

1. Alternative ways of resolving disputes in criminal proceedings / [Volkotrub S. G., Krushinsky S. A., Lutsyk V. V., etc.]; ed. W. Gellmann, W. V. Lucik. Khmelnytsky: Khmelnytsky. University of Management and Law, 2015. 204 p.
2. Baulin Y. V. Exemption from criminal liability: a monograph. Kyiv: Atika, 2004. P. 34—35; Baulin Yu. V. Exemption from criminal liability. Bulletin of the Association of Criminal Law of Ukraine. 2013. № 1 (1). Pp. 185—207.
3. Golovko L. V. Alternatives to criminal prosecution in modern law. SPb.: Legal Center Press, 2002. 544 p.
4. Groshevoy Yu. M. Professional legal consciousness of a judge and socialist justice: monograph. Kharkiv: Publishing House at KSU IO «Higher School», 1986. 185 p.
5. Kovitidi OF Exemption from criminal liability according to the norms of the General Part of the Criminal Code of Ukraine: textbook. way. Simferopol: VD «Quadrantal», 2005. 224 p.
6. Kozak OS Effectiveness of exemption from criminal liability in Ukraine: monograph.; for order. OHM. Bandurki. Kyiv: Education of Ukraine, 2009. 204 p.
7. Criminal Code of Ukraine № 2341-III of April 5, 2001. Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

8. Martsev A. I. Questions of improvement of norms about a crime. Soviet state and law. 1988. № 11. P. 86.
9. Matyshevsky P. S. Criminal law of Ukraine: General part: textbook. Kyiv: ASK, 2001. 352 p.
10. Scientific and practical commentary to the Criminal Code of Ukraine. 4th ed., Reworked and add. / Resp. ed. S. S. Yatsenko. Kyiv: ASK, 2005. 848 p.
11. Sakhnyuk S. V. Legal nature of exemption from criminal liability. Journal of Kyiv University of Law. 2015. № 4. P. 279—284.
12. Skibitsky V. V. Exemption from criminal liability and serving a sentence: monograph. Kyiv: Naukova Dumka, 1987. 184 p.
13. Criminal Code of the Russian Federation of 13.06.1996 № 63-FZ. (Ed. From 31.07.2020). URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699.
14. Usatiy G. O. The concept of compromise in the criminal law policy of Ukraine. Scientific notes of NaUKMA. 1999. T. 9 (2): Spec. output. Pp. 239—240.
15. Filimonov V. The concept of an act containing signs of a crime. Soviet justice. 1983. № 23. P. 22.
16. Khrypinsky P. V. Exemption from criminal liability in the criminal law of Ukraine. Collection of sciences. works of Irpin fin.-jurid. acad. (economics, law). Vip. 2. 2013. P. 141—148.
17. Shkelebey V. A. Compromise method of resolving criminal conflict. Science. Bulletin of the National University of the State Tax Service of Ukraine (economics, law). 2013. № 4 (63). Pp. 168—173.

Сироткина М. В. Освобождение от уголовной ответственности как альтернатива уголовному преследованию.

В статье на основе действующего уголовного процессуального законодательства, научных исследований и судебной практики исследуется институт освобождения от уголовной ответственности в качестве альтернативы уголовному преследованию.

Выяснено, что отдельные исследователи освобождения от уголовной ответственности относят ее к формам реализации уголовной ответственности, считают освобождение от уголовной ответственности институтом уголовного права, что дифференцирует ответственность; радикальным средством дифференциации уголовной ответственности; юридическим фактом, прекращающим уголовное правоотношение, который освобождает лицо от неблагоприятных правовых последствий и т. д.

Проанализировав позиции зарубежных и отечественных ученых, можно сделать вывод, что нормы, предусматривающие освобождение от уголовной ответственности, следует считать «альтернативой уголовному преследованию».

Освобождение от уголовной ответственности предусматривается в уголовном законе в связи с тем, что в некоторых случаях нет смысла подвергать конкретное лицо уголовной ответственности, поскольку уголовная ответственность, будучи правомерной, признается нецелесообразной. Государство реагирует на преступное деяние, не оставляя его без последствий, но реагирует в другой, «альтернативной» форме, идя на оправданный в таких случаях правовой компромисс.

Доказано, что в институте освобождения от уголовной ответственности реализуется стремление государства эффективно и рационально вести борьбу с преступностью без применения наказания и вообще без вынесения судом обвинительного приговора. В этом институте одновременно реализуются принципы экономии уголовной репрессии, гуманизма и индивидуализации ответственности. Таким образом, законодатель в соответствующих нормах УПК и УК предусмотрел альтернативу уголовному преследованию, в которой в определенных случаях заложен компромисс — лицо, впервые совершившее уголовный проступок или неосторожное нетяжкое преступление, кроме коррупционных уголовных преступлений, освобождается от уголовной ответственности, если оно: после совершения уголовного преступления искренне покаялось, активно способствовало раскрытию уголовного преступления и полностью возместило причиненный ущерб или устранило причиненный вред (ст. 45 УК); примирилось с потерпев-

шим и возместило причиненный ущерб или устранило причиненный вред (ст. 46 УК); при передаче ее на поруки коллектива предприятия, учреждения или организации в течение года со дня передачи его на поруки оправдает доверие коллектива, не будет уклоняться от мер воспитательного характера и не будет нарушать общественного порядка (ст. 47 УК).

Ключевые слова: альтернатива, ответственность, освобождение, компромисс, наказание.

Sirotkina M. V. Exemption from criminal liability as an alternative to criminal prosecution.

This article is researching an institution of exemption from criminal liability as an alternative to criminal prosecution on the basis of current criminal procedure legislation, scientific researches and judicial practice.

It was found that some researchers of exemption from criminal liability refer it to the forms of criminal liability, consider exemption from criminal liability as an institution of criminal law that differentiates liability; a radical means of differentiating a criminal liability; a legal fact that terminates a criminal legal relationship, which exempts a person from adverse legal consequences, etc.

Having analysed the positions of foreign and domestic scholars, it can be concluded that the norms which provide for exemption from criminal liability should be considered as «an alternative to criminal prosecution».

Exemption from criminal liability is provided for in the criminal law due to the fact that in some cases there is no point in subjecting a particular person to criminal liability, as criminal liability, being lawful, is considered as an inexpedient one. The state responds to a criminal act not leaving it without consequences, but reacts in another, «alternative» form, reaching a justified legal compromise in such cases.

It is proved that the institution of exemption from criminal liability is implementing a desire of the state to effectively and rationally fight against crime without punishment and in general without a guilty verdict (conviction). This institution is simultaneously implementing the principles of economy of criminal repression, humanism and individualization of liability. Thus, the legislator has provided an alternative to criminal prosecution in the relevant provisions of the Criminal Procedure Code and the Criminal Code. This alternative in certain cases includes a compromise — a person who first time committed a criminal offense or negligent minor offence, except for corruption offenses, is being exempted from criminal liability if this person: has sincerely repented after commitment of offence, has actively contributed to the disclosure of the criminal offense and has fully reimbursed the damage caused by it or has eliminated the damage (Article 45 of the Criminal Code); has reconciled with the victim and has reimbursed the damage caused by such a person or has eliminated the damage (Article 46 of the Criminal Code); when transferring on parole to the staff of the enterprise, institution or organization within a year from the date of parole such person will justify the trust of the staff, will not evade educational measures and will not violate a public order (Article 47 of the Criminal Code).

Key words: alternative, liability, exemption, compromise, punishment.